

en vesta d'ina publicziun dallas fontaunas da dretg sursilvanas

Autor(en): **Tomaschett, Paul**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **59 (1974)**

Heft 2

PDF erstellt am: **21.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881944>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

En vesta d'ina publicaziun dallas fontaunas da dretg sursilvanas

da Paul Tomaschett

1. *Introducziun*

Fontaunas da dretg. Ina noziun che ha peisa e tun sil davos plaid. Quei ei natural. Il dretg occupescha mintga di igl um cumin, la societad ed il stat. El vegn docius, proclamaus e meinsvart fixaus sin transparents e bandieras. Ed el medem temps vegn el violaus e zappitschus. Il lectur enconuscha avunda acts d'agressiun e terror, commess schizun el num da dretg e justia.

Fontaunas? In plaid ch'ensiara in maletg ord la natira. Quel po forse levgiar la risposta. Fontaunas claras senza cal stattan agl origin dallas auas che flessegian per nos dutgs e flums. Era il dretg ha in origin lontan e profund sco las fontaunas sgurghigliontas che vegnan spisgiadas egl intern da nos cuolms imposants.

Dretg e justia stattan alla tgina da pievel e stat. E lur idea setila sco in fil cuntinuau tras l'istoria dallas naziuns. Stats gronds e pigns ein carschi, semidai totalmein u i empaglia. Il dretg perencunter ha pigliau ragischs e tegn per ordinari petg al stemprau.

Il dretg cuntegn las normas che reguleschan il secuntener dils commembers d'ina societad. Ozildi eis el francaus en leschas cun numerus paragraphs. Quels cumpognan nus mortals dalla tgina alla fossa e leutier aunc in pulit tschancun sur quels tiarms ora. Leschas senza fin! Cun grond u pign effect? Quel crescha u croda cugl intent e cunfar dils carstgauns.

2. *Dretg d'isonza e normas da dretg*

Ins savess era dir: il dretg d'isonza e la lescha sco tala. Dus elements giuridics plein forza e vigur, duas petgas respectiv fontaunas dil dretg el senn objectiv. In'explicaziun ei necessaria.

Il dretg d'isonza preceda historicamein la lescha. El ei per aschidadir l'ovra dil pievel, pia buc in dictat sfurzaus si da surengiu. El ei sesvilup-paus tras usit e tradiziun dils habitonts. Praticadas ditg e liung, corrispundan sias reglas propi al sentiment popular. Ei dependa denton buca mo dall'isonza sco tala, mobein era dalla perschuasiun ch'ella hagi valeta giuridica.

Il dretg d'isonza ha marcau la giuventetgna da mintga naziun e nudau il character da siu pievel per ditg. Il dretg d'isonza, ferm conservaus e da vegl enneu cumprovaus, haveva peisa tiels Romans, che numnavan el ina «longa, diuturna, inveterata, tenaciter servata, antiquitus probata consuetudo». Nuotatonmeins ein els passai bien e baul ad ina impurtonta legislaziun giuridica, ferton ch'ils pievels germans consideravan lur isonzas per in uorden perpeten e nunmideivel.

Il colonists dalla Rezia pon haver importau e stabiliu enzacons uordens elementars ch'els duvravan per runcar il terren e tener animals, per secasar, vischinar e viver en segirtad. Arrivai in bi di sut il domini d'in signur, han els probabel retschert per lur dira lavur dapli libertads ch'ils habitonts dallas planiras. Lur far e demanar ha priu in tec alla ga disas stablas, isonzas che han stgisau ditg als basegns quotidian. Il senn profund che nies pievel sursilvan ha giu neu e neu per la tradiziun, las detgas e praulas e bia semplas sentenzias, mo oravontut ils proverbis giuridics lain supponer ch'il dretg d'isonza havevi pigliau fermas ragischs ellas vals reticas.

Arrivai ch'ils pievels eran sin in cert scalem economic, politic e cultural, ha l'isonza buca tunschiu per tuts basegns. Perquei han els recurriu alla norma da dretg, al schinumnu dretg scret u tschentau. Il lectur po pater-tgar al plaid tschentament, che vul dir reglament, regulativ, lescha. Primarmein eran quels tschentaments fetg rudimentars. In cuort proverbis, ina clara sentenza pri ord la bucca dil pievel bastavan. Pli tard han ins redigi reglaments en moda democratica u stuiu acceptar tals da surengiu.

L'istoria dil dretg eruescha tgei normas da dretg valevan el vargau. Tuts fatgs e fenomens da tempra giuridica ein fontaunas da dretg. Il tschentaments formulai el decuors dil temps e transmess alla posteritad, valan per fontaunas da dretg el senn restrenschiu: decrets, entelgientschas e conclus, codificaziuns officialas e privatas sco per exempel dretgs populars, fuormas e proverbis giuridics. Al senn pli vast appartegnan documents dil dretg public e privat, acts processuals, urbaris, rodels e cronicas da caus-

sas da dretg. Ei vonza aunc ils documents giuridics el pli vast senn dil plaid. Lur catalog ei ualti pulpius: products dalla litteratura (en Surselva p.ex. il drama dalla Passiun da Lumbrein ed il giug dalla Dertgira nau-scha) e digl art sco era praulas ed usits che reflecteschan certas ideas giuridicas. Objects ed enzenas da dretg sco per exempel la casa cumin, il liug da dertgira, il local da tortura, la perschun, la bitgetta, la spada e la fuortga. Schizun la cumparsa dil terren cultivau, segns d'urbarisaziun, tiarms, trutgs e vials san esser fontaunas da dretg.

3. Periodas dil svilup giuridic grischun

En vesta d'in'ediziun dallas fontaunas respectiv dils documents da dretg sursilvans eis ei necessari da percuorer las differentas periodas giuridicas grischunas e da sefermar el temps da mias retschercas, els quater tschentanners dalla Ligia grischia. Il spazi da quest artechel sforza denton da seconcentrar, e quei alla resca da strenscher e sursigliir muments impurtonts.

Il territori grischun ha percuriu interessantas etappas da dretg e giuridicziun. Igl ei buca miu pensum da s'entardar ella prehistoria u stitgnar l'epoca romana. Al temps francon regordan oravontut ils preses ord la nobla schlatta indigena dils Victorids e dus remarcabels cudischs da leschas: la Lex Romana Curiensis e la Capitula Remedii. Quellas codificaziuns han era pertuccau la Foppa ed ils «hofs» dil contuorn. Dil sever codex penal digl uestg Remedius san ins ch'el valeva generalmein per la populaziun romontscha (Romani homines) dalla Rezia da Cuera.

Arriva l'epoca feudala che tonscha pli u meins tochen al pierti dil 15avel tschentanner. Pussents dinasts cun carschenta classa regenta tudestga han catschau il dretg roman ellas stretgas. Il dretg german ha fitgau pei en Svizra ed era dominau las vals e valladas reticas. Quei demuossan numerusas expressiuns giuridicas che vegnan dil nord.

Igl avat da Mustér ed igl uestg da Cuera, ils baruns da Vaz e da Razen, ils signurs da Belmont ed ils conts da Sax-Mesauc, per numnar mo ils pli impurtonts signurs territorials, regevan in sper u suenter l'auter en Surselva. Possessurs da funs e schischom, da dretgs da catscha e pesca, pretendevan els taglias ed administravan la giudicatura aulta e bassa. Per ordinari exequeva in ugau u ministerial las ordras dil signur, pli tard in mistral – ella Cadi dapi 1371, a Sursaissa dapi 1375.

El 14avel secul, per part gia avon ed aunc suenter, ha la Surselva fatg atras ina gronda midada. Ellas scheinas, pleivs, vischninonzas respectiv vischnauncas e cumins pulsavan senn e brama per l'idependenza. Igl exempel dils cantuns primitivs, dils Libers da Lags e dils Gualsers, ina razza libra e robusta, ha favorisau il moviment. Grazia a lur atgna forza, mo era alla buontad e fleivlezia dils patruns feudals, han ils vischins da cumin acquistau bia beins, dretgs e frietads. Igl ei impressiunont da constatar che cumins e vischnauncas han rabbitschau ensemen considerablas summas daners per sedeliberar dallas grevezias signerilas. Sto esser che puresser e traffic da transit, uni cun l'extrema sempladad, furnevan pulitatas resursas.

En quei temps han gia plirs cumins tscharniu sezs lur mistral e magistrat, vul dir la dertgira. Las reglas da dretg eran semplas; ellas havevan aunc buc il tef da regulativs u statuts. Igl acquist dil dretg, il possess dalla giudicatura bassa e pli tard schizun dalla giurisdicziun aulta u criminala valeva dapli che paragrafs. Perencunter han la fundaziun dallas Ligias ed ils artechels da Glion da 1524 e 1526 accelerau l'activitad legislativa. Era la victoria da Tgalavaina ed ils embrugls grischuns dil 17avel tschentaner paran da haver favorisau la codificaziun dil dretg. En tutta cass han la Ligia grischa, mo era ils cumins e las vischnauncas nudau las veglias isonzas e francau il dretg en tschentaments, statuts ed uordens. Igl εμπrem ei quei succediu en tudestg, pli tard era en romontsch.

La Ligia grischa ei s'empatschada pli fetg che las duas autras confederaziuns dall'organisaziun da dretg e giusta. Quei fatg lai sminar, pertgei las vischnauncas ed ils cumins sursilvans possedan pli paucas fontaunas da dretg che la Giadina. La Ligia sura ha creau a Glion ils anno 1395 ina dertgira da cumpromiss ch'ei daventada 1424 a Trun in dicasteri federal. Quella ferma instituziun, numnada pil solit «la dertgira dils 15 u dertgira d'appellaz», steva sur las dertgiras dils cumins; ella formava la davosa istanza en tuttas dispetas civilas da pli gronda impurtonza. Quei tribunal suprem ei staus ina buna premissa per unificar empau il dretg el territori dalla Ligia grischa.

Cun l'invasiun franzosa ed il conclus arbitrar da Napoleon Bonaparte ei la tiara dallas Treis Ligias reticas daventada in cantun svizzer. La nova constituziun dil Grischun ha schau renescher las Ligias, silmeins per in miez tschentaner. Cargai da tradiziun ed entschalli en combats sanguinus, han ils cumins salvau per gronda part il vegl sistem giudizial. Cu il cantun Gri-

schun ei entraus totalmein el ravugl dalla nova Svizra, ha sia giurisdicziun subiu fetg l'influenza dil stat federal. Mo enqual enconuschientscha e norma dil vegl dretg ein tuttina passadas els cudischs da leschas cantunals. Ch'igl uorden vargau era stgis da nutrir igl uorden futur, muossa il fatg ch'il Cudisch civil svizzer ha renconuschiu e renconuscha en siu emprem artechel il dretg d'isonza sco cumpleina fontauna da dretg.

4. *Il documents giuridics dalla Surselva*

Ei setracta sco gia menziunau dils documents tudestgs e romontschs ord il temps dalla Ligia grischa, pia dil 15avel alla fin dil 18avel tschentaner. Per porscher ina clara survesta da quellas fontaunas, elegend jeu la via dall'enumeraziun.

a. *La Ligia grischa* ha sviluppau ina respectabla legislaziun. L'emprema lescha enconuschenta ei in scamond da mascaradas digl onn 1497. Il suandonts tschentaners han purtau pliras ediziuns dils statuts ed artechels dalla ligia, primarmein en tudestg e silsuenter en romontsch. Els circumscrivevan oravontut il dretg d'ierta, da tratga e da concuors.

b. *Il cumins*, ch'ins astga buca confunder culs cumins gronds che formavan in circuit purmein administrativ, possedevan agens statuts ed oravontut uordens processuals civils e criminals. Il statuts, respectiv decrets dalla Cadi, per exempel, cuntengnan prescripziuns davart il dretgs da vischinar e baghegiar, davart peisas e mesiras, vias e punts, catscha e pesca, tiarms e fiug, vertir il jasters ed aunc bia auter. Mo il statuts, era quels da Vuorz ni d'auters cumins, eran buca cumplets. Il pievel sebasava aunc fetg sil dretg d'isonza.

Pli pulpi eran il uordens da procedura civila e criminala, in muossavia pils derschaders, screts generalmein en romontsch per ch'il pievel cumin capeschi. Quellas proceduras ein enconuschentas sut il tetel «Fuorma da menar il dretg civil e criminal» u era «Ceremonial u reglas dil menar il dretg». Las pli veglias ed originalas fuormas romontschas ein quellas dalla Lumnezia digl onn 1659, suandadas d'in document adual ord la Foppa, redigius il anno 1719 e 1720, stampaus 1731.

Ei fuss aunc d'allegar las fuormas da sarament ch'existevan schibein pils officials dallas ligias sco per quels dils cumins e dallas vischnaucas.

Ei exista plinavon entruidaments pil di da cumin e per las radunonzas da vischnaunca.

c. *Las vischnauncas* havevan lur atgna constituziun ed organisaziun. El-las survegilavan igl uorden public ed economic, eran cumpetentas pils dretgs d'alp e d'uaul, pastiras e funs. Ins patratgi denter auter als dretgs d'aua, da schuar, da transit ed alla pasculaziun cumina. Il cuitg u cauvitg, atgnamein il president dalla vischinonza, procurava ch'ils usits ed uordens vegnien respectai dils vischins. Tujetsch, Medel, Vuorz, Schluein, Lags e Trin han relaschau tals uordens, mo els ein per motivs gia enconuschents per bia buca schi extendi sco ils tschantamaints engiadines.

d. *Las cumpignias da mats* possedeven statuts e fuormas sco las autoritads publicas, vegliavan sur uorden e ruaus enteifer la vischnaunca e dertgavan rigurusamein sur las fleivlezijs dils convischins. Salvai ein ils vegls statuts da Trun e Falera che lain sentir la muntada dallas societads da mats e menders.

5. *Premissas per la publicaziun dils documents giuridics sursilvans*

Els decennis dalla romantica tudestga han en special ils frars Grimm svegliau interess per documents filologics, folcloristics e giuridics. Lur influenza sin Caspar Decurtins ei evidenta.

Cun la fundaziun dalla revista dil dretg svizzer anno 1852 ha ei catschau dis per las fontaunas da dretg da nossa tiara. En quella periodica han R. Wagner e L.R. von Salis publicau dils 1887 als 1891 «Die Rechtsquellen des Cantons Graubünden». Per buca surcargar la revista ha la societad dils giurists concludiu paucs onns suenter d'edir ils documents giuridics en ina collecziun per sesez. Ina cumissiun d'ediziun survegilescha la progressiun dall'ovra ch'ei dividida en 25 parts cantunalas. Oz dumbra la collecziun varga 50 impressiunonts cudischs. Ils Bernes ein representai cun biabein 20 toms, ferton che plirs cantuns han strusch entschiet la lavur. La numnada cumissiun da survegilonza dat negins camonds; ella spetga biaronz l'iniziativa dallas societads cantunalas d'istoria u da singuls e sustegn lur projects cun plaid e cussegl. Il fondo naziunal per la scruta-ziun, secundaus da Confederaziun e cantuns, dat subsidis per realisar las ediziuns e honorar ils redactors.

El Grischun han divers umens dalla scienza fullau via per in'ediziun da documents giuridics. Caspar Decurtins cun sia famosa Crestomazia e lu ils professers Pieder Tuor e Peter Liver cun lur excellents tractats sur l'istoria dil dretg han buca piars d'egl ils fastitgs da Wagner e Salis. Per la collecziun svizra ha dunna Elisabeth Meyer-Marthaler redigiu la Lex Romana Curiensis, cumparida anno 1959 en emprema e 1966 en secunda ediziun. El medem temps ha redatur Andrea Schorta preparau ils Tschantamaints dall'Engiadina, da Bravuogn e Filisur. Il resultat da quelas grondas stentas ei vegnius presentaus igl emprem en las Annalas dalla Societad retoromontscha ed anno 1965 respectiv 1969 en dus prezios volums. Essend buca pusseivel da recepir quels statuts ella gronda collecziun svizra, ei setracta gie d'uordens da vischnaunca e buca da decrets da cumin, han ins nudau els sco seria B. Las vischnauncas han susteniu l'ovra en moda exemplara.

Tut quella lavur ei in bien muossavia per l'ediziun dallas fontaunas da dretg sursilvanas. Il redatur da quels documents profitescha era gronda-mein dalla stupenta organisaziun dils archivs e dallas bibliotecas dil cantun, oravontut era dalla nunstunclenteivla tgira dils archivs sursilvans entras dr. Martin Soliva.

6. Il plan d'ediziun

Tgi che rimna e quenta publicar in di documents historics, sto observar dalla bial'entschatta in sistem. Quel cumpeglia la dimensiun dall'interpresa, la metoda da luvrar e la tecnica d'ediziun. Il redatur suonda cun avantatg las directivas elaboradas dalla Cumissiun svizra per fontaunas da dretg.

La preparaziun dil text sespleiga en pliras fasas. Ins entscheiva a rimnar il material enconuschent e sesprova da fastisar novs cats. Scadin document vegn nudaus, descets cuortamein e copiaus gl'emprems tenor in proceder tecnic e suenter cun la maschina da sriver. Cun la schinumna-da collaziun ni cumparegliaziun dil text entscheiva ina lavur impurtonta. Suenter haver urentau il document suonda propi la redacziun, vul dir la preparaziun dil text per la stampa. Ins ei obligaus da respectar l'ortografia originala, megliura denton l'interpunziun leu nua che la clarezia dil text pretenda quei. Ils scarvons da pli bauld han numnadamein scret ils statuts en moda fetg arbitrara.

Las ediziuns veglias satisfan per regla buca pli allas pretensiuns da nies temps. Perquei ston ins controllar minuziusamein las ediziuns existentas e publicar ellas entiras ed entratgas.

Ein ils documents stergliai a fin, basegnan els in'introducziun, descripciun e commentari. Cul consentiment dalla cumissiun survigilonta va il text en stampa. Dalla correctura dallas empremas bandieras alla stampa definitiva astga igl engaschi dil redactur buca tschessar. Quei sa mintga sribent e publicist.

L'encorunaziun d'in volum fontaunas da dretg ei in solid register. Quel sto cumpigliar ils numns da personas e loghens plus in glossari che tschaffa tuttas expressiuns d'interess giuridic e filologic. En special per las fontaunas romontschas gioga quel ina impurtonta rolla.

7. Tgei finamira ha l'ediziun dallas fontaunas da dretg?

In'ediziun sistematica e serrada duei furnir novas enconuschientschas dil vargau, oravontut dallas fuormas da dretg e dertgar. Quei ei pusseivel, silmeins entochen ad in cert punct. Sco ils documents giuridics da tuts temps, vegnan era las fontaunas da dretg sursilvanas buc a sclarir l'entira realitad dil dretg valeivels avon dus u quater tschentanners. Tgi che vul propi enconuscher da rudien la pratica da tschels onns, seigi quei il sribent che rimna garnins criminals per in roman u il lectur quidus da detagls picants, sto leger las tractandas dil tribunal. Pertgei sulettamein ils acts processuals, aschilunsch ch'els existan aunc, tucan il viv. Ei la situaziun semidada oz? Strusch. Ils derschaders, e tut tgi che ha da far cul dretg, secuntentan buca dallas leschas, mobein legian cun avantatg las decisiuns dallas dertgiras cantunalas e da nies suprem dicasteri federal.

La veta da mintga di dils tschentanners vargai haveva in stil. Quei demuossan las numerusas fuormas e ceremonias per usits, fiastas e firaus. Medemamein ein ils tschentaments e statuts buca pauc relevonts pil character e la mentalitad da nos antenats. Conservativs ch'els eran, setenevan els ferm vid isonzas, dretg e raschun. Leger e sriver savevan mo paucs, recitar proverbis ed uordens giuridics era caussa leva per biars.

Nos babuns havevan senza dubi in bien sensori per quei ch'era gest e dueivel. Forsa han els artau quei dun dils Romans che disponevan d'ina

buna mesira da dretg? Seigi sco ei vegli, il profund sentiment per caussas da dretg ha schizun schendrau en Surselva ovras litteraras: la Passiun da Sumvitg, la Passiun da Lumbrein ed il giug dalla Dertgira nauscha da Breil. La ferma tensiun da quels dramas reflectescha ils gronds muments dalla pratica processuala da nos vegls.

Ins astga bein sedumandar en quei connex co ei steva cun la morala e moralidad. Ei regeva senza dubi bia sauna raschun, recliadad ed autras vertids. Mo beinduras bettevan pissiuns e delicts undas furibundas. Stravaganzas e striegn, violaziun e superstiziun derasavan gronda tema. Dertgiras severas castigavan ils malfatschents, ed era auters, vid beins ed honur, cun tortura e schizun scavazzada.

Ils documents giuridics penetreschan daveras afuns el vargau, ella giustia e morala, ella filologia e folclora. Els sclareschan l'istoria locala, tractada savens onz stagn sut igl aspect politic. Lur materia ei plinavon in veritabel arcun linguistic ch'enrihescha grondamein ils cavazzins dil Dicziunari romantsch grischun. Ed aunc ina reflexiun. In studi serius dils tschentanners dalla Ligia grischia, beincapiu ord l'optica dil dretg, savess better ina nova glisch sils temps glorius e lur glorificaziun litterara, praticada ils davos tschien onns.

Per concluder. L'ediziun dallas fontaunas da dretg sursilvanas muenta redactur e lecturs interessai ad in sforz spirital saluteivel. Igl ei da sperar che cantun, cumins e vischnauncas dettien all'interpresa il sustegn moral e material ch'ella mereta. Possien pia finamira, stentas e finiziun gidar ad enfirmir la schientscha dils Sursilvans en ed ord la patria!

Litteratura

Divers documents giuridics, artechels da revistas, dissertaziuns ed oravontut las suandontas ovras:

Dicziunari rumantsch grischun, 5, 393–424.

Historisch-biographisches Lexikon der Schweiz, 3, 700–702.

J.A. von Sprecher/R. Jenny, Kulturgeschichte der Drei Bünde im 18. Jahrhundert. Cuera 1951.

P. Liver, Abhandlungen zur schweizerischen und bündnerischen Rechtsgeschichte. Cuera 1970.

P. Liver, Privatrechtliche Abhandlungen. Berna 1972.

P. Tuor, Co dertgavan nos babuns sur malfatgs? Ischi 9.

P. Tuor, Ils documents giuridics romontschs. Ischi 20.

P. A. Vincenz, Der Graue Bund. Cuera 1924.

Appell concernent vegls documengs da dretg

Igl ei buc usitau da far al pievel romontsch in appel arisguard scartiras veglias. E tonaton! La publicaziun dallas fontaunas da dretg sursilvanas pretenda quei.

Nossa regiun ha piars buca paucs beins culturals. Era manuscrets historics e giuridics ein i dalla tiara giuado. Ch'ins ha anflau ils cudischs da protocols dalla venerabla Ligia grischa sin in carr da parlars, ei in serius avis.

Grazia a premurai rimnaders ein bibliotecas ed archiv serefatgs. Dabia documents ein restai en possess privat, seigi en Surselva ni tier glied emigrada. Certins tgiran lur scazis cun quita, auters tarschinan malamein las caussas artadas.

Miu clom d'agid va als possessurs privats. El pertucca ils documents giuridics dils tschentanners vargai. Igl artechel precedent orientescha en caussa.

Ei setracta buca da tschercar acts da partiziun e process en puffens e scaffas. Jeu drovel biaronz las veglias leschas stabilidas per francar igl uorden els vitgs, vischnauncas e cumins. Ellas senumnan per exempel: artechels u tschentaments dalla Ligia grischa, decrets da cumin, fuormas da menar il dretg, uordens respectiv regulativs da vischnaunca, statuts dallas cumpignias da mats. Darar empleinan quellas leschas in cudisch entir. Savens scrivevan ins ellas, essend il pupi cars e scarts, en carnets da quen e canzuns, sper cronicas, receipts e dabiens. En quei cass eis ei secapescha pli hanau fastisar il document, che sch'el ei nudaus sco cudisch da protocols u copial.

Igl ei buca necessari da metter las scartiras anfladas damaun sin posta. Communichei avon al sutsignau tgei Vus possedeis ed indichei las persunas che pudessen aunc haver scartiram d'impurtonza. S'annunziei era en cass da dubi. Ins savess forsa salvar in u l'auter prezius document en prighel da svanir per adina.

Jeu vi bugen bunificar Vossas spensas da porto e telefon e leutier remunerar igl anflader. Tgi che furnescha las scartiras tschercadas, renda in bien survetsch a patria e scrutaziun. Il redactur dallas fontaunas da dretg sursilvanas exprima a Vus ordavon in cordial engraziament.

Paul Tomaschett, Imfangring 6, 6005 Lucerna